

(इंग्रजी टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

राजस्थान राज्य

विरुद्ध

आर. दयाल आणि इतर .

[न्यायमूर्ती के. रामास्वामी आणि न्यायमूर्ती जी. टी. नानावती,]

१७ फेब्रुवारी १९९७

सेवाविषयक विधी:

राजस्थान अभियांत्रिकी सेवा (इमारत आणि रस्ते शाखा) नियम १९५४:

नियम ९,२३,२३ अ आणि २४-अ-निवड-विद्यमान नियमांतर्गत भविष्यातील रिक्त पदांसाठी निवड-नियमांत दुरुस्ती केल्यानंतर केलेली नियुक्ती-सुधारित नियमांत सुधारणा न करता नियुक्ती- प्रभाव - असे मानले की, रिक्त पदे निर्माण झाल्याच्या तारखेपर्यंत अस्तित्वात असलेल्या कायदानुसार रिक्त पदे भरणे आवश्यक आहे- नियम २४-अ (११-ब) अंतर्गत पॅनेलमध्ये नियमांनुसार सुधारणा केली जाऊ शकते आणि त्यानुसार नियुक्ती केली जाऊ शकते- सरकार-शासनाने विभागीय पदोन्नती समिती स्थापन करणे आवश्यक आहे जी नियमांनुसार पात्र उमेदवारांच्या दाव्यांचा विचार करेल-

राजस्थान राज्य

विरुद्ध

आर. दयाल आणि इतर .

[न्यायमूर्ती के. रामास्वामी आणि न्यायमूर्ती जी. टी. नानावती,]

१७ फेब्रुवारी १९९७ यदानुसार नव्याने निवड आणि नियुक्त्या केल्या जातील- नियमांच्या दुरुस्तीनंतर केलेल्या उत्तरार्थीच्या नियुक्त्या सर्व पात्र उमेदवारांच्या दाव्यांच्या विचारात प्रलंबित असलेल्या तात्पुरत्या नियुक्त्या मानल्या गेल्या पाहिजेत.

वाय. व्ही. रंगय्या विरुद्ध जे. श्रीनिवास राव, [१९८३] ३ एस. सी. सी. २८४, उद्धृत केले .

दिवाणी अपिलीय न्यायाधिकरण: दिवाणी अपील क्र. १५६४/१९९७

राजस्थान उच्च न्यायालयाच्या D.B.C.W.P क्रमांक ३७५९/१९९६ मधील ३०/८/९६ रोजीच्या निर्णय आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यासाठी उपस्थित वकील अरुणेश्वर गुप्ता.

उत्तरार्थी क्र.१३ करीता उपस्थित वकील श्री जयंत दास, मनोज के. दास आणि जे. के. दास

उत्तरार्थीसाठी उपस्थित वकील श्री पी. पी. राव आणि एस. व्ही. देशपांडे.न्यायालयाद्वारे खालील आदेश देण्यात आला:

अनुमती याचिका मंजूर

विशेष अनुमतीद्वारे हे अपील राजस्थान उच्च न्यायालयाच्या, जयपूर खंडपीठाच्या खंड न्यायपीठाच्या ३० ऑगस्ट १९९६ रोजीच्या रिट याचिका क्र. ३७५९/९५ मध्ये दिलेल्या निकालावरून उद्भवते.

मान्य केलेली स्थिती अशी आहे की १ एप्रिल १९९५ रोजी विद्यमान आणि सहभागी असलेल्या नऊ रिक्त पदांसाठी विभागीय पदोन्नती समिती (थोडक्यात, "डी. पी. सी.") १३ एप्रिल १९९५ रोजी बोलावली गेली आणि तिने उत्तरार्थी क्रमांक १२ आणि १३, अनुक्रमे बी. एस. भटनागर आणि एच. एल. मीना (एस. टी.) यांच्यासह नऊ उमेदवारांची निवड केली. इतर उत्तरार्थींनी राजस्थान अभियांत्रिकी सेवा (इमारत आणि रस्ते शाखा) नियम, १९५४ (सुधारित) (थोडक्यात, 'नियम') च्या नियम २४-अ च्या आधारे त्यांच्या नियुक्त्यांवर आक्षेप घेत उच्च न्यायालयात रिट

याचिका दाखल केली. एकच प्रश्न असा आहे की : बी. एस. भटनागर आणि एच. एल. मीना या उत्तरार्थींची नियुक्ती नियमांनुसार केली गेली आहे का?

राज्याची बाजू मांडणारे विद्वान वकील श्री. अरुणेश्वर गुप्ता यांनी असा युक्तिवाद केला की नियमनांच्या नियम ९ अंतर्गत, त्यातील तरतुदींच्या अधीन राहून, नियुक्ती प्राधिकरण आर्थिक वर्षाच्या पहिल्या दिवशी, म्हणजे, आगामी वर्षाच्या 1 एप्रिलपासून सुरू होऊन आणि त्याच वर्षाच्या ३१ मार्चला संपणाऱ्या, रिक्त पदांची संख्या, वास्तविक किंवा अपेक्षित, आर्थिक वर्षात किती आहे हे ठरवेल. नियमनांच्या नियम २३ मध्ये नमूद केलेल्या निकषांनुसार त्या वतीने स्थापन केलेल्या डी. पी. सी. ने त्यांचा विचार करणे आवश्यक आहे. त्यानुसार, विद्यमान आणि अपेक्षित असलेल्या नऊ रिक्त पदांसाठी, डी. पी. सी. ने तत्कालीन नियमांनुसार सर्व पात्र उमेदवारांच्या दाव्यांचा विचार केला आणि त्यांची निवड केली. निवड केलेल्या उमेदवारांची यादी १३ एप्रिल १९९५ रोजी झालेल्या डी. पी. सी. च्या कार्यवृत्तामध्ये समाविष्ट आहे. त्यावेळी अस्तित्वात असलेल्या निकषांनुसार, बी. एस. भटनागर (सर्वसाधारण) आणि एच. एल. मीना (राखीव) यांची गुणवत्तेनुसार निवड करण्यात आली. परिणामी, नियमांनुसार पदोन्नतीद्वारे त्यांची नियुक्ती करण्यात आली, जरी नियम २३-अ आणि नियम २४-अ हे २४ जुलै १९९५ पासून वैधानिक दुरुस्तीद्वारे सादर करण्यात आले. दोन्ही उत्तरार्थी क्रमांक १३ साठी उपस्थित असलेले विद्वान वरिष्ठ वकील श्री जयंत दास, असा युक्तिवाद करतात की, नियमनांच्या नियम २३ नुसार, डी.पी. सी. ने निवडीच्या तारखेनुसार विहित केलेले निकष लागू करणे आवश्यक आहे. विद्यमान निकष लागू असल्यामुळे त्यांची निवड कायद्याने योग्य होती. परिणामी, त्या आर्थिक वर्षात उद्भवलेल्या रिक्त जागा उत्तरार्थींमधून भरणे आवश्यक होते.

रिट याचिका दाखल केलेल्या प्रतिस्पर्धी उत्तरार्थींची बाजू मांडणारे विद्वान ज्येष्ठ वकील पी. पी. राव यांनी असा युक्तिवाद केला की, कलम १ (ii) द्वारे नियमांची दुरुस्ती तात्काळ प्रभावाने

लागू करण्यात आली आहे हे लक्षात घेता, २४ जुलै १९९५ पासून लागू झालेले सुधारित नियम, सार्वजनिक धोरणाच्या मागण्या करतात आणि त्यानुसार सरकारने सुधारित कायद्यात नमूद केलेले निकष लागू करणे आवश्यक आहे. नियम २ (iii) मधील स्तंभात दर्शविल्याप्रमाणे ते लागू केले पाहिजे:

२. (iii) स्तंभ क्रमांक २ आणि ४ मध्ये अनुक्रमांक २ च्या समोर " अतिरिक्त मुख्य अभियंता " या शब्दांनंतर आणि

"अधीक्षक अभियंता" ही अभिव्यक्ती " (सिव्हिल) " हे समाविष्ट केले जाईल आणि स्तंभ क्रमांक ५ मध्ये खालील नवीन प्रविष्टी समाविष्ट केली जाईल:

भारतातील कायद्याद्वारे स्थापित विद्यापीठाची अभियांत्रिकी (सिव्हिल) पदवी किंवा सरकारने समतुल्य घोषित केलेली पात्रता आणि अधीक्षक अभियंता (सिव्हिल) म्हणून ५ वर्षांची सेवा असणे आवश्यक आहे.

(iv) अनुक्रमांक २ नंतर, खालील नवीन अनुक्रमांक आणि त्यातील नोंदी समाविष्ट केल्या जातील, म्हणजे:

1	2	3	4	5	6	7
2-अ.	अतिरिक्त मुख्य (यांत्रिक)	१००% पदोन्नतीद्वारे	अधीक्षक अभियंता (यांत्रिकी)		भारतातील कायद्याद्वारे स्थापित विद्यापीठाची अभियांत्रिकी (सिव्हिल) पदवी किंवा सरकारने समतुल्य घोषित केलेली पात्रता आणि अधीक्षक अभियंता (सिव्हिल) म्हणून ५ वर्षांची सेवा असणे आवश्यक आहे.	

परिणामी, त्या तारखेपर्यंत केलेली कोणतीही नियुक्ती वरील नियमांशी सुसंगत असली पाहिजे.त्याच्या समर्थनार्थ, त्यांनी वाय. व्ही. रंगय्या विरुद्ध जे. श्रीनिवास राव, [१९८३] ३ एस. सी. सी. २८४ या प्रकरणातील या न्यायालयाच्या निर्णयावर भर दिला.

त्यामुळे प्रश्न असा आहे की, आक्षेपित निकालात उच्च न्यायालयाने घेतलेला दृष्टिकोन कायद्याने योग्य आहे का? श्री. अरुणेश्वर गुप्ता यांनी असे म्हटले आहे की, रिक्त पदांचा निर्णय नियमनांच्या नियम ९ अंतर्गत करणे आवश्यक आहे आणि निवड नियमनांच्या नियम २३ अंतर्गत निर्धारित केलेल्या निकषांनुसार करावी लागेल, हे खरे आहे. नियमनांच्या नियम २३-अ मध्ये देखील तीच प्रक्रिया नमूद केली आहे आणि त्याखालील निकषांचे देखील पालन केले गेले. अधिकाऱ्यांच्या पदोन्नतीसाठी पात्रता आणि प्रक्रियेचे सुधारित निकष नियमनांच्या नियम २४-अ अंतर्गत विहित करण्यात आले आहेत. नियम १२ चा उपनियम (२) खालीलप्रमाणे आहे:

"संबंधित अनुसूचीच्या 'ज्या पदांवरून पदोन्नती करायची आहे' यासंबंधित, कलम ५ मध्ये किंवा संबंधित स्तंभात नमूद केलेल्या व्यक्ती, कॉलम ६ मध्ये निर्दिष्ट केल्याप्रमाणे निवडीच्या वर्षाच्या एप्रिल महिन्याच्या पहिल्या दिवशी किंवा संबंधित स्तंभात 'पदोन्नतीसाठी किमान पात्रता आणि अनुभव' यासंबंधित किमान पात्रता आणि अनुभव असण्याच्या अधीन राहून, स्तंभ २ मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या मर्यादेपर्यंत, स्तंभ ३ मध्ये दर्शविलेल्या मर्यादेपर्यंत, पदोन्नतीसाठी पात्र असतील.

त्यामुळे, अधिकाऱ्यांची निवड करताना, निवडीच्या वर्षाच्या १ एप्रिल रोजी अस्तित्वात असलेल्या रिक्त पदांसाठी संबंधित स्तंभात निर्दिष्ट केलेली किमान आवश्यक पात्रता आणि पदोन्नतीसाठीचा अनुभव विचारात घेतला जावा, यावर कुठलाही वाद नाही आणि त्यावर वाद घालता येणार नाही.परंतु नियमांमध्ये सुधारणा झाली आणि ती दुरुस्ती तात्काळ प्रभावाने लागू झाली आणि

नियम २४-अ चा कलम (११-ब) असे सूचित करतो की, नियुक्तीच्या तारखेपर्यंत किंवा सक्षम न्यायालयाने निर्देशित केल्याप्रमाणे कायदानुसार अस्तित्वात असलेल्या निवड यादीमध्ये सुधारणा करण्यासाठी सरकार किंवा, यथास्थिती, नियुक्ती प्राधिकरणाला पर्याय देण्यात आले आहेत, त्यामुळे संबंधित डी. पी. सी. ने निवड करणे आवश्यक आहे. प्रक्रियेनुसार निवडीनंतर, दुरुस्तीपूर्वी अस्तित्वात असलेल्या रिक्त पदांसाठी केलेली नियुक्ती वैध आहे. पण प्रश्न असा आहे: नियमांच्या दुरुस्तीनंतर स्वीकारार्हरीत्या उद्भवलेल्या रिक्त पदांवरील नियुक्तीच्या बाबतीत, सुधारित नियमांनुसार किंवा येथे आधी नमूद केल्याप्रमाणे नियम २३ आणि २४-अ सह वाचलेल्या नियम ९ च्या संदर्भात निवड केली जाईल का? या न्यायालयाने वरील उद्धृत केलेल्या निकालाच्या परिच्छेद ९ मध्ये अशाच प्रश्नाचा विचार केला आहे. या न्यायालयाने विशेषतः असे म्हटले आहे की नियमांच्या दुरुस्तीपूर्वी झालेल्या रिक्त जागा मूळ नियमांद्वारे नियंत्रित केल्या जातील, सुधारित नियमांद्वारे नाही. त्यानुसार, या न्यायालयाने असे म्हटले होते की नियमांच्या दुरुस्तीपूर्वी रिक्त झालेली पदे मूळ नियमांद्वारे नियंत्रित केली जातील, सुधारित नियमांद्वारे नाही. आवश्यक परिणाम म्हणून, नियमांच्या दुरुस्तीनंतर उद्भवलेल्या रिक्त जागा रिक्त जागा निर्माण झाल्याच्या तारखेपर्यंत अस्तित्वात असलेल्या कायदानुसार भरणे आवश्यक आहे. निःसंशयपणे, नियमांच्या दुरुस्तीपूर्वी कायदानुसार निवड करण्यात आली होती, तेव्हा अस्तित्वात असलेल्या अपेक्षित रिक्त जागा देखील नियमनांच्या नियम ९ च्या संदर्भात विचारात घेतल्या गेल्या असाव्यात. परंतु सुधारित नियम अंमलात आल्यानंतर, सुधारित नियम लागू करणे आणि परिणामकारक रित्या लागू करणे आवश्यक आहे. पण, दुर्दैवाने, प्रस्तूत प्रकरणात ते केले गेले नाही. हे दोन्ही पर्याय सरकार किंवा नियुक्ती प्राधिकरणासाठी खुले आहेत, म्हणजे एकतर डी. पी. सी.-बैठक होईपर्यंत आगामी आर्थिक वर्षासाठी तात्पुरती पदोन्नती करण्यासाठी

किंवा नियम २४-ए (११-बी) अंतर्गत अधिकारांचा वापर करून ते नियमांनुसार आधीच तयार केलेल्या पॅनेलमध्ये सुधारणा करू शकतात आणि त्यानुसार नियुक्त्या करू शकतात.

दास यांनी असा युक्तिवाद केला आहे की एच. एल. मीना यांची नियुक्ती प्रस्तूत नियमांनुसार पुढे नेण्यात आलेल्या पदासाठी करण्यात आली होती आणि त्यामुळे त्यांच्या नियुक्तीला आव्हान दिले जाऊ शकत नाही. या युक्तिवादाला मान्यता देणे आम्हाला कठीण वाटते.सरकारने योग्य शिथिलता दिल्याशिवाय पुढे नेण्यात आलेल्या रिक्त जागा देखील विद्यमान कायदानुसार विचारात घेणे आवश्यक आहे. त्या तारखेपर्यंत, जेव्हा नियुक्ती होणार होती, तेव्हा रिक्त पदे उद्भवलेल्या तारखेला अस्तित्वात असलेल्या नियमांच्या आधारे निवड करणे आवश्यक होते.हे मान्य आहे की, श्री. भटनागर आणि एच. एल. मीना यांची नियुक्ती ही नियमांनुसार स्वतंत्रपणे सर्वसाधारण आणि राखीव कोट्यातील सर्व पात्र व्यक्तींच्या दाव्यांचा विचार होईपर्यंत केवळ तात्पुरती नियुक्ती मानली गेली पाहिजे.

त्याचप्रमाणे, सुधारित नियम लागू झाल्यानंतर २८ जुलै १९९५ रोजी बी. एल. कंकांची (अनुसूचित जमाती) पदोन्नतीद्वारे नियुक्ती करण्यात आली आणि ते ३१ जुलै १९९५ रोजी ते सेवेतून निवृत्त झाले. ते आधीच निवृत्त झाल्यामुळे , त्यांच्या नियुक्तीला आव्हान देण्यात आलेले नाही, मात्र या बाबत प्रतिनोंद खंडन्यायपीठाने निर्देश दिले होते. त्या मर्यादेपर्यंत, उच्च न्यायालयाचा निर्णय बाजूला सारला जातो आणि त्याची पदोन्नती अबाधित ठेवण्याचे आदेश दिले जातात.इतरांच्या बाबतीत, सरकारने डी. पी. सी. ची स्थापना करणे आवश्यक आहे जे नियमांनुसार पात्र उमेदवारांच्या दाव्यांचा विचार करेल.ते कायदानुसार नव्याने निवड आणि नियुक्ती करेल.आक्षेपित आदेशांतर्गत जे काही लाभ देण्यात आले आहेत ते काढून घेतले जाऊ शकत नाहीत, जरी आदेश याद्वारे रद्द केले जात आहेत.

परंतु ज्येष्ठता आणि इतर निकष हे सरकारने घेतलेल्या निर्णयाच्या अधीन असतील. आदेश प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून आठ आठवड्यांच्या कालावधीत डी. पी. सी. ची स्थापना करण्याचे आणि त्यानुसार त्वरित कारवाई करण्याचे निर्देश सरकारला देण्यात आले आहेत.

त्यानुसार खर्चाच्या कोणत्याही आदेशाशिवाय याचिका निकाली काढण्यात येत आहे

आर. पी.

याचिका निकाली काढण्यात येत आहे .

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल."
